

JOAN CREXELLS

La meua vida era unida a la seva amb una amistat profunda i fraternal. Ell a casa meua i jo a casa seva, en llargues deambulacions per les vies barcelonines, havíem plantejat i discutit els problemes de la filosofia i de la ciència. Poques vegades es donaran dues formacions intel·lectuals tan íntimament desenrotllades.

Les nostres discrepàncies eren fonamentals i en alguns extrems agudes. Hi havia, però, entre ell i jo una afinitat profunda i una vocació tan arrelada, que si passàvem una temporada separats sentíem un buit irremparable i trobàvem a faltar els llargs diàlegs interminables... El mestratge incomparable del professor SERRA HUNTER constituïa l'arrel més fonda d'aquesta comunió espiritual.

Eren els temps heroics de la nostra cultura incipient. Eugeni d'ORS exercia damunt les generacions joves una influència profunda i irresistible. El Seminari de Filosofia, iniciat a l'Institut d'Estudis Catalans, és traslladat a "can Batlló" i pren una volada insospitada. Els joves es disputen les places de la nova escola en plena ressonància. Eugeni d'ORS apareix com el nou Sòcrates d'una nova Atenes prometedora de fruits excelsos. Els valors catalans es sublimen i adquireixen als ulls dels nostres compatriotes una jerarquia superlativa. No sembla un disbarat comparar *Xenius* amb BERGSON i fins posar-lo damunt d'ell... L'escuma s'aixeca fins una altura vertiginosa. Si algú s'atreveix a fer alguna tímida objecció se li contesta cínicament que el fonamental és "posar lletreros". Els àmbits de la ciutat universitària s'omplenen, en efecte, de "lletreros" i de títols ressonants... El Seminari projecta una gran revista filosòfica de llengües de curta difusió. FARRAN i MAYORAL, CREXELLS, CAPDEVILA... són els "delfins" predilectes del gran home impulsor i creador de totes les activitats. En un gest de magnífica supèrbia, parafrasejant la cèlebre dita del Rei Sol, contra l'opinió dels tímids i dels desconfiats que es queixen de la manca d'ambient cultural, proclama *Xenius*: "L'ambient sóc jo".

En parlar d'En CREXELLS, com de la gran majoria dels homes de la nostra generació, cal no oblidar la influència profundíssima d'aquell home i d'aquell ambient. L'orsisme és encara avui una força que actua amb eficàcia i energia en els fons inconscients de la nostra cultura actual. Molts dels nostres homes, formats en aquella època, són orsians *malgrat ells*. Tal era el cas de l'eminent amic nostre.

Així s'explica la seva perpètua intranquillitat, el seu gust esteticista i amic de la paradoxa, l'afany de novetats ideològiques i de notícies espetarrants, un cert diletantisme que no el deixa mai.

Però en CREXELLS hi havia una dualitat fonamental de tendències antagòniques que lluitaven.

Mentre Eugeni d'ORS aixecava amb superba ambició una nova Universitat, en un dels recons més obscurs de la Universitat vella, un home modest i profund, ple de bondat i de senzillesa, reunia al seu entorn un estol de deixebles plens de nobles intranquilitats i d'anhels desinteressats. Era sota una graderia d'una de les aules de la Facultat de Dret, un lloc infecte, ple de pols i de terenyines, entre els papers de BALARI i els manuscrits de LLORENS.

Al damunt de la taula, únic moble utilitzable, s'agombolaven els llibres anàrquicament. D. Jaume SERRA dirigia les discussions i les lectures amb discreció i perspiciàcia. Abans de començar les sessions s'iniciaven ja les discussions entre els deixebles. A la pissarra analitzàvem i discutíem els arguments de Zenó d'Elea, el problema de la percepció de l'espai, les lleis psico-físiques de WEBER-FECHNER, els fonaments de la filosofia idealista... En entrar el Mestre les idees es canalitzaven i es sistematitzaven. A la sortida persistien els comentaris, llargs, inacabables...

Tots els que assistíem a les tasques d'aquell petit cenacle—CREXELLS entre ells—recordem amb fonda emoció un dia en què el curs de les converses va portar el Sr. SERRA a l'exposició de l'argument ontològic per a la demostració de l'existència de Déu. L'home modest i senzill creixia fins agafar proporcions enormes. Va ésser una de les emocions intel·lectuals més fortes de la nostra vida. Sovint amb En CREXELLS ho recordàvem. Mai no se'ns oblidarà.

La influència de l'esperit d'aquest cenacle damunt de l'esperit d'En CREXELLS explica el dualisme espiritual de què parlàvem al principi. Al costat del diletant hi havia l'home de ciència, seriament preocupat pels problemes, afanyós de veritat i d'objectivitat, modest, desinteressat... Segons els moments i les circumstàncies predominava l'un o l'altre. Valgui a dir, però, que l'home de ciència avançava cada dia més al damunt de l'amic de la pura paradoxa.

Els atzars de la política catalana varen determinar un dia la caiguda estrepitosa de *Xenius* i de la seva obra. No fa gaire, circumstàncies lamentables n'han fet la darrera liquidació.

El petit cenacle de sota la graderia ha adquirit, en canvi, una importància que ningú no hauria sospitat mai. D'ell ha sortit tot el millor de la nostra joventut dedicada als estudis filosòfics i un contingent respectable de bons professors. (No cal oblidar que la nostra Escola de Biologia, vi-

gorosa i eminentíssima, va nàixer en un colomar de l'Hospital de la Santa Creu i la *Institución Libre de Enseñanza* de Madrid—matriu de totes les institucions de cultura madrilenyes—en unes miserables golfes de la capital espanyola). CREXELLS va permanèixer fidel a l'esperit de la modesta Escola. En el moment de la seva mort estava a punt d'entrar-hi d'una manera definitiva com a professor oficial.

Cal esmentar una influència ideològica importantíssima i poc coneguda: la del grup madrileny de neo-kantians, recentment arribat d'Alemanya —ORTEGA GASSET, MORENTE—. La seva acció no va ésser personal i directa, però sí fortíssima. Per la seva via va aprendre en CREXELLS ràpidament l'alemany i va llegir i estudiar les obres de COHEN. Per influència d'ORTEGA I GASSET va ésser neo-kantià i es mantingué durant una temporada en aquesta tesitura filosòfica. Alguns dels seus treballs encaixen perfectament en l'ortodoxia de la cèlebre Escola de Marburg.

Més tard—per impuls de la manera filosòfica predominant—va entrar en contacte amb RUSSELL—del qual va fer una interessant exposició—, amb HUSSERL i l'escola fenomenològica i amb la filosofia dels valors—MEINONG, SCHELLER—. També en aquest moment la seva evolució va ésser parella de la dels neo-katians madrilenys. Sota aquestes influències ideològiques es trobava en el moment de la seva mort.

El temperament filosòfic d'EN CREXELLS era científista i antimetafísic. Era escèptic respecte de tots els problemes últims. Els problemes religiosos provocaven en ell un somriure irònic. Va romandre tota la seva vida allunyat de tota confessió religiosa i de tot esperit de religiositat.

Aquest tema ens havia portat a llargues i apassionades discussions. Constituïa també una de les discrepàncies més fondes entre ell i el seu mestre Jaume SERRA. En el fons era una divergència temperamental. Li mancava l'òrgan de percepció per a les valors místiques i religioses. Aquesta mena de cabòries el deixava fred. Percebia, en canvi, d'una manera clarivident, les qualitats artístiques i els problemes de les ciències exactes i físiques.

Les seves orientacions polítiques havien sofert un canvi radical.

Una sola cosa va permanèixer en ell inalterable: el seu catalanisme radical. Solia dir que tot—inclús la filosofia i la ciència—tot ho feia per patriotisme. Això a nosaltres ens va semblar sempre una tremenda heretgia. Probablement les seves paraules no tenien un sentit literal. En la seva joventut va ésser partidari entusiasta de Barrés i dels rectors no catòlics d'*Acció Francesa*. Concretament a la nostra terra, va començar admirant a Cambó i la seva política realista. En els problemes socials es manifestava obertament oposat a les reivindicacions obreres. El seu conservadurisme polític i social era evident.

Valgui a dir, però, que aleshores a Barcelona això era una veritable infecció. Calia tenir un esperit heroic per resistir i deslliurar-se'n. Les coses més nobles i els ideals més elevats provocaven arreu un somriure irònic. No hi havia cosa més menyspreuada que una actitud idealista i romàntica. Dominava la joventut una ideologia escèptica i cínica, afectada d'un posat esteticista i afeminat i, en el fons, un arribisme desenfrenat.

Més tard en CREXELLS es va redreçar contra tot això amb tota la violència de la seva ànima nobilíssima. En els últims temps era un dels esperits més sensibles a les exigències de la justícia i als imperatius de llibertat. Les seves llargues estades a l'estranger, i especialment a Anglaterra, foren la causa determinant d'aquest canvi. Els esdeveniments polítics dels últims temps i els governs de les dictadures hi contribuïren eficaçment. En realitat, el realisme conservador dels primers temps li era exterior i sobreposat. Depenia d'una posa i d'una afectació. En abandonar-la, en CREXELLS retrobava el més autèntic del seu esperit.

El conjunt d'influències contradictòries que acabem d'esmentar mantenia l'ànima del gran amic en una constant fluctuació. La seva formació científica se'n ressentia sovint. Sobretot en els últims temps les seves queixes eren amargues. Es trobava dominat per feines que li eren exteriors. El seu esperit es dispersava. La vocació filosòfica—que era en ell la més vehement i profunda—en patia greument i els possibles fruits del seu esperit científic estaven en evident perill. Les traduccions de Plató—que feia amb delectació i amor—li servien per mantenir la continuïtat de la seva trajectòria espiritual. Mai no va perdre tampoc el contacte amb el grup universitari que dirigeix el professor SERRA. Però agobiat pel periodisme i per les feines estadístiques, per les preocupacions econòmiques i les tasques de la carrera d'advocat que últimament havia emprès, tenia projectes pràctics i financers que amenaçaven allunyar-lo de la seva vocació originària... En els seus darrers dies tenia l'esperança de reintegrar-s'hi mitjançant l'ingrés oficial a les tasques del professorat universitari.

En realitat, En CREXELLS va ésser una víctima més de l'ambient asfixiant de la nostra terra per a tot el què sigui una activitat científica i teòrica. La vocació filosòfica i científica requereix una tasca professional respectada i decorosament retribuïda. En temps de Sòcrates, en què els esclaus feien la feina, era possible que l'home de ciència treballés sense retribució. Avui la ciència és una funció social essencialíssima i a tot el món civilitzat l'home de ciència és un professional que viu de la ciència com el sacerdot viu de l'altar. Tot el què no sigui això, és fer una cultura d'aficionats sense consistència. Cal que a la ciència se li dediqui la vida tota. Només així adquirirà la qualitat deguda.

Cal dir-ho ben clar: En CREXELLS—com tants d'altres a la nostra terra—va estar a punt d'ésser un terrible i tràgic fracàs, el fracàs de tots els homes que amb una veritable vocació i amb una claríssima intel·ligència, es troben en un moment de la seva vida amb un conflicte sense solució entre la vocació i la necessitat.

Cal aprofitar l'avinentesa tràgica de la seva mort per dir-ho una vegada més perquè serveixi d'escarment i de crida, i els que puguin evitar-ho en lo successiu prenguin consciència de llur terrible responsabilitat.

És el millor homenatge per honorar la memòria del gran amic inoblidable.

JOAQUIM XIRAU